

A HÉT ÉRINTÉS SKÁLÁVAL SZERZETT HAZAI TAPASZTALATOK

NYITRAI Erika, TAKÁCS Szabolcs

KRE Személyiség- és Egészségpszichológiai Tanszék,

KRE Általános Lélektani és Módszertani Tanszék

nyitraierika@kre.hu

Absztrakt

Cél: A Brennan, Wu és Loev (1998) által kidolgozott Hét Érintés Skála egy 51 tételes önkitöltős kérdőív, mely az érintés iránti attitűdöket hivatott mérni a felnőttkori romantikus kapcsolatok kontextusában. Jelen tanulmány célja a kérdőív pszichometriai mutatóinak bemutatása a magyar mintán nyert adatokon.

Módszer: Keresztmetszeti kérdőíves vizsgálatban 373 főtől (50,4% férfi 49,6% nő, átlagéletkor 33 év (szórás=10,5 év), 63% párkapcsolatban, 22% házasságban, 13% élettársi kapcsolatban él, a kapcsolatban eltöltött idő átlagosan 70,89 hónap (szórás=93,8 hónap) nyertünk adatokat. A kitöltők a demográfiai kérdések és a kötődés felmérését szolgáló kérdőív mellett kitöltötték a Hét Érintés Skálát.

Eredmények: Mintánkon a Hét Érintés Skála magyar változata a megerősítő faktor elemzés (JASP programban, Rosseel, 2012) eredményei alapján az eredeti faktorstruktúrát mutatta. Az érintési attitűdökben különbséget találtunk a kötődés típusok között.

Kulcsszavak: felnőtt kötődés • érintési attitűdök • Hét Érintés Skála

A SZERETETTELJES ÉRINTÉS' JÓTÉKONY HATÁSAI A FELNŐTT PÁRKAPCSOLATBAN

Az érintés jótékony hatásairól számos ismerettel rendelkezünk (pl. Field, 2010; Gallace & Spence, 2011; Nyitrai, 2011), viszonylag kevesebbet tudunk azonban a felnőtt romantikus kapcsolatokban játszott ebbéli szerepéről.

A romantikus partnerek közötti érintés csökkentette a stresszes életeseményekre való reaktivitást azoknál az egyéneknél, akik stresszes helyzet előtt megérint(hett)ék partnereiket: csökkentette a pulzusszámot és a vérnyomást (Grewen, Anderson, Girdler, & Light, 2003), illetve a fájdalom mértékét (Fishman, Turkheimer, & DeGood, 1995).

A romantikus partnerek közti szeretetteli érintés stresszes körülmények között fokozta a biztonság és támogatottság érzését (Jakubiak & Feeney, 2016; Simpson, Rholes & Nelligan, 1992). A szeretetteli érintés hatása a biztonság érzé-

¹ A szeretetteljes érintés (Affectionate Touch, vagyis a vonzalom demonstrálására szánt érintés; Floyd, 2006) külön vizsgálható a szexuális érintéstől (Muise és mtsai, 2014; van Anders és mtsai, 2013), másképp kapcsolódik a jólléthez és a kötődés elkerüléséhez, mint a szexuális érintés. Az agy különbséget tesz az érintés érzelmi aspektusai és az érzelmileg semleges tapintási érzetek között (Gallace & Spence, 2011).

sére inkább alakult ki, ha az érintés a romantikus partnertől, mint ha egy közeli baráttól érkezett (Jakubiak & Feeney, 2016), függetlenül attól, hogy az érintést a partner választásának vagy a kísérletvezető utasításainak tulajdonították az érintést kapó személyek (Coan, Schaefer, & Davidson, 2006). Sőt, ha csak imaginálták egy közeli barát vagy a romantikus partner érintését, az is növelte a biztonság érzését (Jakubiak & Feeney, 2016).

A felnőttkori romantikus kapcsolatokban a szeretetteljes érintés pozitív érzelmi állapotokhoz kapcsolódott (Fisher, Rytting, & Heslin, 1976), az érintéssel kapcsolatos komfort, az étellel való elégedettség és az önbizalom növekedéséhez, és a negatív érzések csökkenéséhez (Fromme, Jaynes, Taylor, Hanold, Daniell, Rountree, & Fromme, 1989). A partnerrel való napi szintű érintéses kapcsolat nem csak rövid távon javította a hangulatot, de az általános pszichés jóllét hosszú távú javulásával is járt (Debrot, Schoebi, Perrez, & Horn, 2013). A felnőttkori romantikus kapcsolatokban a szeretetteljes érintés elősegítette a személyes jóllét érzését (Jakubiak & Feeney, 2017). A gyengéd érintés részben azért fokozta a jóllétet, mert demonstrálta az intimitást, a támogatást és a rendelkezésre állást (Coan, Beckes, Gonzalez, Maresh, Brown, & Hasselmo, 2017; Debrot, Cook, Perrez, & Horn, 2012; Jones & Yarbrough, 1985). A romantikus kapcsolatokban az érintés oxitocin, az ún. kötődési hormon felszabadulásával járt (Gulledge, Hill, Lister, & Sallion, 2007).

A felnőttkori romantikus kapcsolatokban a szeretetteljes érintés elősegítette a kapcsolati jóllétet. Érintéssel számos érzelmet fejezhetünk ki (Hertenstein, Keltner, App, Bulleit, & Jaskolka, 2006). A romantikus kapcsolatokban élő egyének hajlamosak voltak a partnerek érintését úgy érzékelni, mint ami melegséget, szeretetet és elkötelezettséget fejez ki (Johson & Edwards, 1991; Pisano, Wall, & Foster, 1986). A romantikus kapcsolatokban tapasztalható gyakori szeretetteljes érintés nagyobb intimitással, kapcsolati elégedettséggel és elkötelezettséggel, kevesebb kapcsolati szorongással és a kapcsolat minőségének időbeli növekedésével járt (Debrot és mtsai, 2013; Gulledge, Gulledge & Stahmann, 2003). Az érintés elősegítette a párkapcsolat egészségét is (Jakubiak & Feeney, 2017).

Az érintés adása és fogadása az adónak és a fogadónak egyaránt előnyösnek bizonyult (Debrot és mtsai, 2013; Debrot, Stellar, MacDonald, Keltner & Impett, 2020; Field és mtsai, 1998).

Ennyi előny mellett könnyű elfogadni, hogy fontos a fizikai érintés megosztása a partnerek között, a párok ösztönzése arra, hogy a mindennapi életben gyakrabban vegyenek részt szeretetteli érintkezésben, a párok megtanítása az „érintésre hallgatásra” (Carmichael, Goldberg, & Coyle, 2020; Holt-Lunstad, Birmingham, & Light, 2008; Jakubiak & Feeney, 2019). Mégis körültekintést kíván ennek felvetése, hogyanja.

ÉRINTÉSI VISELKEDÉSRE ÉS ATTITÚDRE HATÓ TÉNYEZŐK

Az érintési és a megérintettségi élmény terén mutatkozó egyedi különbségeink egy része az érintés(i viselkedés) társadalmi, kulturális szabályozottsága különbségeit tükrözi (Finnegan, 2005; Jourard, 1966).

Mások az érintési viselkedésben megmutatkozó egyéni különbségeknek (nem, életkor, kapcsolatban eltöltött idő, kapcsolat minősége) tudhatók be (Chopik, Edelstein, van Anders, Wardecker, Shipman, & Samples-Steele, 2014; Gullege és mtsai, 2003; Nguyen, Heslin, & Nguyen, 1975).

A kutatók egy része az egyéni különbségek fejlődéstörténeteinkből fakadó aspektusait veszi górcső alá, és a korai és későbbi kapcsolati élmények hatását vizsgálja. Eredményeik szerint a gyerekkori családban a szülőkkel való testi/fizikai kontaktus mintáit kapcsoljuk össze a családon kívüli személyekkel való testi/fizikai kontaktus keresésének későbbi mintáival (Deethardt & Hines, 1983); a származási családbeli érintési gyakoriság megfelel a felnőttkori aktuális érintési viselkedés gyakoriságának (Schutte, Malouff, & Adams, 1988); sőt a testi/fizikai kontaktussal szembeni idegenkedés generációkon át tartó folyamatosságára vonatkozóan is vannak vizsgálati adataink (Chopik és mtsai, 2014; Main, 1990). A kötődélmélet magyarázatot is kínál. Az érintés a kötődés szempontjából releváns viselkedés, amelynek fontos következményei vannak gyermek és felnőtt korban (Ainsworth, Bell, & Stayton, 1972; Anisfeld, Casper, Noyzce, & Cunningham, 1990; Bowlby, 1982; Brennan, Wu, & Loev, 1998).

AZ ÉRINTÉS SZEREPE A KÖTÖDÉS ALAKULÁSÁBAN

Az érintés szerepe a kötődés alakulásában gyermekkorban

Az érintés nem csak fontos, hanem kritikus a csecsemőkori kötődés kialakulása szempontjából. Bowlby (1973, 1980, 1982) szerint a csecsemők velük született „kötődési tervvel” rendelkeznek, amely azt a célt szolgálja, hogy szoros közelségben legyenek az elsődleges gondozóikkal. Ennek megfelelően, a fizikai/testi kontaktus megteremtése, a „közelség keresése”, a kötődélmélet központi fogalma. Kutatásokkal sikerült igazolni, hogy az első év vége felé a kötődésben egyedi eltéréseket lehet azonosítani mind az otthoni, mind a laboratóriumi környezetben (ún. idegen helyzet teszt). Az egyéves korban meglévő biztonságos kötődés kapcsolatban áll azzal a korábbi megfigyeléssel, miszerint az anya „szertetteljes/gyengéd” módon bánik a gyermekével. Az elkerülő kötődésű gyermekek mamáit sokkal nagyobb valószínűséggel kódolták a megfigyelők úgy, hogy kellemetlen élményt nyújtanak a gyermekeik számára a testi érintkezés kontextusában, így ezek a gyerekek vagy idegenkednek az anyával való testi/fizikai kontaktustól, vagy ambivalensek az ilyen kontaktusokat illetően. A szorongó-el-

lenálló csecsemők mamái nem idegenkednek a szoros testi kontaktustól, ám mégsem képesek szeretetteljes/gyengéd testi/fizikai kontaktust biztosítani, a kézben tartás idejét leginkább rutineljárásokra használják (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978).

A biztonságos kötődés kialakulása szempontjából számít a testi/fizikai kontaktus időtartama (Anisfeld és mtsai, 1990), de még inkább az ilyen kontaktus minősége. Ezek a kutatások az érzékeny gondozást az affektív érintéssel (szerepetkifejező érintés) mutatják be (Bowlby, 1979).

Az érintés szerepe a kötődés alakulásában a felnőtt romantikus párok életében

A kötődéseméletet Bowlby (1973, 1980, 1982) és Ainsworth (1978) eredendően a csecsemő és gondozója közötti biológiai alapú, önálló motivációs háttérű viselkedéses és érzelmi kötelék magyarázatára használták. Bowlby azonban már ekkor felvetette, hogy az egyéni fejlődés során a kötődés igénye és megnyilvánulásai sohasem halványulnak el, csak a szerepet betöltő személyek köre változik. Felnőttkorban a szerelmi partner lesz a legfontosabb személy, akire a kötődés igénye irányul. Klinikai megfigyelései alapján feltételezte, hogy a kötődés három funkciója – a közelség keresése a kötődési személlyel stresszhelyzetben; a biztonságos menedék, ahova mindig vissza lehet térni támaszért betegség, fáradtság vagy tanácstalanság esetén; valamint a biztonságos bázis, ahonnan a világ felfedezése és az autonómia bontakozása indulhat – a felnőttkori partnerkapcsolatokban is alapvetően jelen van. Meggyőződése volt, hogy az elsődleges gondozóval kialakult kötődés minősége és ennek reprezentációja (ún. belső munkamodell) meghatározó szerepet játszik felnőttkorban az érzelmi kapcsolatok létrejöttében, fenntartásában és egyéni mintázatának alakításában (Bowlby, 1982).

Bowlby belső munkamodell fogalma és az Ainsworth által leírt kötődésben tapasztalható egyéni különbségek – a biztonságos, a szorongó-elkerülő és a szorongó-ambivalens – a két legtermékenyebb koncepció volt a felnőttkori romantikus kapcsolatok kutatásai számára. A Bowlby által leírt belső modell kapcsolati sémának tekinthető, amely a későbbi életkorokban is alakítja a párkapcsolati elvárásokat, a motivációt és a viselkedést (Fraleigh, Vicary, Brumbaugh, & Roisman, 2011; Zayas, Mischel, Shoda & Aber, 2011).

Az érintés fogadása a felnőttek közeli kapcsolatában elősegíti az érzett biztonságot (a biztonság és a közelség érzése) és a biztonságos kötődés séma aktíválódását; előhívja a biztonságos kapcsolati tapasztalatok emlékeit (Baldwin, 2007; Carnelley & Rowe, 2010). A romantikus partnertől kapott érintéssel növekszik a partnerhez való közelség érzése, a biztonság, gondozva lenni érzése és a partner részéről megértve lenni érzése (Debrot és mtsai, 2012; Debrot és mt-

sai, 2013.) A szeretetteljes érintés egy olyan kiemelkedő kapcsolati tapasztalat lehet, amely elősegíti biztonságos kötődést (Jakubiak & Feeney, 2016).

A kötődéseméleti keretben gondolkodó kutatók számára a felnőttkori szerelembeesés ugyan-azon változók egy részét érinti – köztük az érintést –, mint a csecsemők és az anyák közötti kötődés kialakulása, azzal a kivétellel, hogy a felnőttkori gondoskodás sokkal inkább kölcsönös, és van egy szexuális összetevője is (Shaver, Hazan, & Bradshaw, 1988). Vizsgálataik szerint a párok közötti kötődés kialakulása két lépcsőben zajlik. A szerelembe esés első fázisára a közelség keresése jellemző, majd a kapcsolat fejlődésével a kapcsolat mint biztonságos menedék is egyre fontosabb szerepet kap. Ebben a szakaszban gyakori és intenzív intim együttlétek zajlanak. A kapcsolat második fázisában, a kötődési fázisban, az intim érintkezések gyakorisága és intenzitása csökken, és a kötődés másik két komponense – a szeparáció elleni tiltakozás és a biztonságos bázis – is részévé válik a partnerek kötődésének (Hazan & Zeifman, 1996). A kapcsolaton belüli érintés szempontjából a gondoskodás, az elköteleződés nonverbális jelei (az egymás iránti szeretet jelzése a kívülállók számára a nyilvános megjelenítés útján) és általában a gyengéd érintés kerül előtérbe.

A FELNŐTTKORI KÖTÖDÉSI TÍPUSOK² ÉS AZ ÉRINTÉSI ATTITÚDOK ÉS VISELKEDÉS

A felnőttek romantikus kötődését a kutatók két dimenzió mentén írják le: a szorongás (az elhagyástól való félelem és a szeretet, megnyugtatás túlzott igénye) és az elkerülés (önállóság és a szoros közelséggel járó kellemetlenség) mentén (Shaver & Mikulincer, 2002).

A biztonságos kötődés (alacsony szorongás, alacsony elkerülés) pozitív kapcsolatban áll a párkapcsolat iránti elkötelezettséggel, a párkapcsolattal való elégedettséggel, a kapcsolatokban a nagyobb kölcsönös függőséggel és a kapcsolaton belüli pozitív érzelmekkel (Feeney, 2008; Simpson, 1990). A biztonságos kötődésű személyek úgy gondolják, hogy mások általában reagálóak és megbízhatóak; élvezik a pszichológiai és fizikai közelséget és a másokkal való bensőségességet. Amikor stresszes helyzetekbe keverednek, a biztonságosan kötődő egyének érzelmi támogatást keresnek partnereiknél, és hajlandók érzelmi támogatást nyújtani, ha partnereik stresszes helyzetben vannak (Simpson és mtsai, 1992). A biztonságos kötődésű egyének hajlamosabbak a nem verbális kommunikációra – ideértve az érintést (Guerrero & Bachman, 2006; Tucker & Anders, 1998). Képesek az érintést biztonság keresésre és érzelmek/kötődés kifejezésére használni (Chopik és mtsai, 2014) és részesülni az érintés jótékony hatásaiból (Carmichel és mtsai, 2020).

² A téma szerteágazósága miatt a dimenzionális és a négykategóriás megközelítések keretében kutatásokra hivatkoztunk.

A szorongás dimenzióban magas értékkel jellemezhető egyének hajlamosak arra, hogy méltatlannak tartásák magukat a gondoskodásra és szeretetre, másokat pedig következetlennek és megbízhatatlannak tartanak. Következésképpen több szorongást tapasztalnak a közelség miatt (Shaver & Mikulincer, 2007), gyakran bizalmatlanok, féltékenyek és ragaszkodók (Brennan & Shaver, 1995; Hazan & Shaver, 1987). A szorongó kötődésű felnőttek általában túlzottan függenek partnereiktől, és romantikus kapcsolataikban félnek az elhagyástól (Bartholomew, 1990; Hazan & Shaver, 1987). A szorongó kötődés kevésbé pozitív érzelmekkel és több negatív érzélemmel társul a romantikus kapcsolatokban (Feeney, 2008; Simpson, 1990). Elmondásuk szerint kevésbé hajlamosak az érintésre, attól tartva, hogy a partner elutasíthatja a szeretet iránti ajánlatukat (Hazan & Shaver, 1987), de arra is, hogy több érintésre vágnak, mint amennyit kapnak (Brennan és mtsai, 1998a). A szorongó kötődésű felnőttek hajlamosak az érintést a partnerük vizsgálatására használni, viszont kontrolláló és manipuláló szándékkal is hajlamosak használni (Feeney & Collins, 2001). Szintén a szorongóan kötődő felnőttek számoltak be arról, hogy élvezik a gyengéd és intim aspektusait a szexuális viselkedésnek, de ők azok, akik aggódnak a szexuális partnerként való vonzóságuk és elfogadhatóságuk miatt, és hajlamosak a szexet partnereik irányítási módjaként használni (Brennan és mtsai, 1998a; Davis, Shaver & Vernon, 2004). Ezek az érintéshez kapcsolódó ambivalens érzések abban is tükröződhetnek, hogy nincs kapcsolat a szorongó kötődés és az érintés gyakorisága között a romantikus partnerek közti viselkedéses tanulmányokban (Fraley & Shaver, 1998; Simpson és mtsai, 1992), mint ahogy nincs kapcsolat a (kötődés) szorongás és az ölekezéssel kapcsolatos érzések közt sem (Chopik és mtsai, 2014).

Az elkerülés dimenzióban magas pontszámmal jellemezhető emberek hajlamosak másokat megbízhatatlannak, elérhetetlennek, kevésbé gondoskodónak látni, ezért hajlamosak tagadni kötődési igényeiket, kicsinyítik az intimitás fontosságát, tartanak tőle, arra törekednek, hogy fenntartsák az önállóságot és a függetlenséget (Feeney & Collins, 2001; Hazan & Shaver, 1987; Mikulincer & Shaver, 2008).

Az elkerülő kötődésű felnőttek kevésbé vesznek részt a nem verbális kommunikációban – az érintést is ideértve (Tucker & Anders, 1998) –, ha tehetik nagyobb interperszonális távolságot választanak (Guerrero, 1996), kevesebb közelséget akarnak a kapcsolataikban, mint amennyi van (Mashek & Sherman, 2004). A kapcsolatban kerülnek az érintéseket (Ozolsins & Sandberg, 2009), az érintést tolakodónak és a függetlenséget fenyegetőnek érzékelhetik (Carmichael és mtsai, 2020), és negatívabb az öleléshez való hozzáállásuk (Chopik és mtsai, 2014). Még stresszel teli helyzetekben is ellenállóak a romantikus partnerüktől kapott érintéssel szemben, és kevésbé keresik velük a fizikai kontaktust (Simpson és mtsai, 1992). Kevesebb érintésről számolnak be akkor is, amikor partnerük rászorulna arra (Kunce & Shaver, 1994), és általában is partnerüket kevesebb-

szer érintik, mint a biztonságosabb kötődésűek (Chopik és mtsai, 2014; Tucker & Anders, 1998). Az érintés előnyeit kevésbé élvezik, kevésbé váltja ki náluk a biztonság érzését (Jakubiak & Feeney, 2016). Nő azonban azon tanulmányok száma, melyek azt mutatják, a közelséghez való negatív viszonyulás ellenére a kötődéskerülésben magasabb értékeket elérő egyének a közelséghez való negatív viszonyulás ellenére is profitálhatnak partnereik pozitív cselekedeteiből.

Az elkerülők kevesebbet profitáltak az érintésből, ha azt kontrollált kísérleti tervezésben kapták, ahol a partneri érintés nem volt spontán (Jakubiak & Feeney, 2016), de mindennapi életvitelükről készített naplóbeszámolók alapján (itt az érintési viselkedés gyakoriságára kérdezték rá) a szeretetkifejező érintés a kötődés elkerülése mértékétől függetlenül társult a jóléthez (Debrot és mtsai, 2020). Bár az érintés hatása mérsékelt volt, de az apró változásokkal a jólét idővel felhalmozódhat, hogy elősegítse az elkerülők jóllétének hosszú távú javulását. Még az elkerülőbb kötődésű emberek is profitálnak az érintésből (Stanton, Campbell, & Pink, 2017), ők is fontosnak tartják az érintést a romantikus párkapcsolatban (Johansson, 2013), a mindennapi élethelyzetben pozitívan érzékeltek az érintést, és gyakrabban kezdeményezték azt (Carmichael és mtsai, 2020).

Három olyan kutatást találtunk, amely összetettebb képet ad arról, hogy mire is használják az érintést a különböző kötődésű emberek.

MIRE HASZNÁLJÁK A KÜLÖNBÖZŐ KÖTÖDÉSŰ SZEMÉLYEK AZ ÉRINTÉST A FELNÖTT ROMANTIKUS KAPCSOLATOKBAN – A HÉT ÉRINTÉS SKÁLÁVAL NYERT TAPASZTALATOK

Brennan, Wu és Loev (1998) Brennan, Clark és Shaver (1998), valamint Samples-Steele (2011) kimondottan az érintést és az érintésnek a kötődési kötelek létrejöttét és megőrzését/fenntartását mérő eszközt, az ún. Hét Érintés Skálát használták a különböző kötődésű személyek érintési attitűdjének feltárására (a kötődés mérésére az ECR-t – Brennan és mtsai, 1998). A szorongás és elkerülés pontok alapján a vizsgálatban résztvevőket négy kategóriába sorolták (vö. Bartholomew és Horowitz (1991) kategóriái).

A következőket találták:

A „Több érintésre vágyik” skálán magasabb pontot értek el a szorongás skálán magasabb pontot elérők (félelemteli: átlag=3,34, aggódó: átlag=4,93), mint az alacsony szorongás pontot elérők (elutasító: átlag=2,43, biztonságos: átlag=2,07);

Az „Érzelmi közelség” skálán magasabb pontot értek el az elkerülés skálán alacsonyabb pontot elérők (biztonságos: átlag= 6,10, aggódó: átlag=6,05), közülük alacsonyabbat az elkerülés skálán magasabb pontot elérők (félelemteli: átlag=5,14, elutasító: átlag=4,93);

Az „Idegenkedés az érintéstől” skálán magasabb pontot értek el az elkerülés skálán magasabb pontot elérők (félelemteli: átlag=2,86, elutasító: átlag=2,78),

tőlük alacsonyabbat az elkerülés skálán alacsonyabb pontot elérők (aggódó: átlag= 2,17, biztonságos: átlag=1,80);

A „Biztonságos menedék” skálán magasabb pontot adtak az elkerülés skálán alacsonyabb pontot elérők (aggódó: átlag= 5,00, biztonságos: átlag=4,67), alacsonyabbat az elkerülés skálán magasabb pontot elérők (félelemteli: átlag= 4,22, elutasító: átlag=3,72).

A további skálákról csak sorrendet közölnek. Eszerint:

A „Szexuális érintés” skálán magasabb pontot értek el az elkerülés skálán alacsony pontot elérők (biztonságos és aggódó csoport, és köztük nem volt eltérés), alacsonyabb pontot értek el az elkerülés skálán magas pontot elérők (elutasító és félelemteli, köztük nem volt eltérés);

„A nyilvánosság előtti érintéssel kapcsolatos kényelmetlenség érzése” skálán hasonlóan alacsonyabb pontot értek el az elkerülés skálán alacsony pontot elérők (biztonságos és aggódó csoport), mint az elkerülés skálán magas pontot elérők (elutasító és félelemteli csoport), akik között nem volt különbség;

A „Kontroll” skálán magasabb pontot értek el az elkerülés skálán magasabb pontot elérők (elutasító és félelemteli csoport), mint az elkerülés skálán alacsonyabb pontot elérők (biztonságos és aggódó csoport) (Brennan és mtsai, 1998a,b – ennyi adatot adtak meg).

További elemzésekkel azt találták, hogy az „Érzelmi közelség” és a „Biztonságos menedék” skálákon elért alacsony, illetve az „Idegenkedés az érintéstől” skála magas pontszámai különválasztották a félelemteli és az elutasító kötődésű embereket a biztonságos és az aggódó kötődésűektől – az elkerülés magas pontjaikat elérőket az alacsonyabb pontokat elérőktől. A „Több érintésre vágyik” és a „Kontroll” skálákon elért magas pontok különválasztották a félelemteli és az aggódó, illetve a biztonságos és az elutasító kötődésű embereket – a szorongás skálán magas, illetve alacsony pontot elérő emberket. „A nyilvánosság előtti érintéssel kapcsolatos kényelmetlenség érzése” és a „Szexuális érintés” képezte a harmadik függvényt, ezek nem járultak hozzá szignifikánsan a kötődési kategóriabeli tagság megjósolásához/kiszámításához (Brennan és mtsai, 1998a, b).

A kapcsolati státusz alapján is különbségeket találtak.³ Eredményeik szerint azok a válaszadók, akik elkötelezettségükről és szerelmükről számoltak be (4. csoport), magasabb pontszámot értek el az „Érzelmi közelség” (átlag=4,47) és a „Biztonságos menedék” (átlag=3,76) skálákon, és alacsonyabbat a „Több érintésre vágyik” (átlag=2,11) skálán, szemben az elkötelezett, de nem szerelmesekkel (3. csoport) (átlagok ebben a sorrendben: 4,24; 3,38 és 2,52), és a nem szerelmes és nem is elkötelezettekkel (1. csoport) (átlagok: 4,06; 3,40 és 2,53).

³ Négy csoportot alakítottak ki. Az 1. csoportba nyertek besorolást azok, akik nem voltak sem szerelmesek, sem elkötelezettek; 2. csoportba azok, akik szerelmesek voltak, de nem kötelezték el magukat; 3. csoportba azok, akik elkötelezettek voltak, de nem voltak szerelmesek; és a 4. csoportba azok, akik egyszerre voltak szerelmesek és elkötelezettek.

Az „Idegenkedés az érintéstől” skálán a 4. csoport érte el a legalacsonyabb pontot (átlag=1,80) (többiek: 3: 2,03; 2: 2,17; 1: 2,23). A „Szexuális érintés skála” megkülönböztette az 1. (átlag= 3,50) és a 4. csoportot (átlag= 3,74), az utóbbi csoport magasabb tendenciáról számolt be. Érdekes módon úgy tűnt, hogy „A nyilvánosság előtti érintéssel kapcsolatos kényelmetlenség érzése” és az „Idegenkedés az érintéstől” nem kapcsolódik a kapcsolati szakaszhoz, ami azt jelzi, hogy ennek a konstrukciónak nem sok köze lehet az elkötelezettség nyilvános megjelenítéséhez (Brennan és mtsai, 1998a, b).

A férfiak és a nők közötti különbségeket vizsgálva azt találták, hogy „A több érintésre vágyik” és az „Idegenkedés az érintéstől” skálán a férfiak magasabb pontokat adtak, mint a nők. A nők pedig az „Érzelmi közelség” skálán adtak magasabb pontokat (Samples-Steele, 2011).

A HÉT ÉRINTÉS SKÁLA BEMUTATÁSA

Brennan, Wu és Loev (1998) célja a Hét Érintés Skála kidolgozásával az volt, hogy olyan új mérőeszközt hozzanak létre, amely megfelelően képes mérni az érintés iránti attitűdökben mutatkozó egyedi eltéréseket a romantikus kapcsolatok kontextusában. Az volt a szándékuk, hogy az érintést és az érintésnek a kötődési kötelékek létrejöttét és megőrzését/fenntartását tanulmányozó kutatók számára egy sor, elméleti szempontból releváns mérőeszközzel szolgáljanak.

Az általuk létrehozott mérőeszköz a korábbi/későbbi kérdőívektől eltérően konkrét leírásokat tartalmaz, amelyek információkkal szolgálnak az érintés funkciójáról.

A skálák tételei között szerepelnek az érintés mennyiségére, valamint a minőségére vonatkozó tételek, illetve egyeseken szerepelnek benne olyan állítások, melyekben a megkérdezett személy megérint valakit, vagy őt érintik meg.

Bár az érintési skáláikat a konkrét kötődési típusokhoz való hozzárendelésük nélkül dolgozták ki, a későbbi kutatások kapcsolatot mutatnak az új érintési mérőeszközzel mért érintési attitűdök és a kötődés típusok között.

A korábbi/későbbi kérdőívekhez hasonlóan az általuk létrehozott mérőeszköz is önbevalláson alapul.

A kérdőív 51 állítást tartalmaz, melyeket egy 7 fokozatú Likert-skálán kell értékelniük a kitöltőknek (1=egáltalán nem értek egyet, egyáltalán nem jellemző, 7= teljesen egyetértek, nagyon jellemző).

A kérdőív – ahogyan azt az elnevezése is mutatja – hét skálából áll.

A „Több érintésre vágyik” (Desires More Touch) skála nyolc állítása azt méri, hogy az egyén mennyire vágyik több érintésre a kapcsolatában (a nyilvános érintésre vonatkozó állítások ld. ott). Olyan állításokat tartalmaz, mint: „*Néha nem vagyok túlzottan megelégedve kapcsolatomban az érintés mennyiségével.*”; „*Még kettesben sem tudok elegendő érintést kivívni a partneremtől.*”; „*Partne-*

rem néha mindent megtesz, hogy elkerülje az érintésem.” A skálán elért magas pontok azt jelzik, hogy a megkérdezett egyetért azokkal az állításokkal, miszerint több érintésre vágyik a párkapcsolatában. (A szerzők által tesztelt mintán Cronbach-alfa=0,86.)

Az „Érzelmi közelség” (Affectionate Proximity) skála kilenc állítása annak felmérésére szolgál, hogy az érintést mennyire használja a személy a közelség megteremtésére, a gyengéd érzelmek kifejezésére. Olyan állításokat tartalmaz, mint: *„Néha szeretem minden különösebb ok nélkül, csak úgy karjaimban tartani partneremet.”*; *„Szeretem fogni a partnerem kezét, így mutatván ki iránta való érzéseimet.”*; *„Gyakran érintéssel fejezem ki partneremnek, hogyan érzek iránta.”* A skálán elért magas pontok azt jelzik, hogy a megkérdezett egyetért azokkal az állításokkal, miszerint az érintést a párkapcsolatában közelség megteremtésére, a szeretet kifejezésére használja. (A szerzők által tesztelt mintán Cronbach-alfa=0,83.)

A „Szexuális érintés” skála (Sexual Touch) hét, az érintésnek mint a szexuális szándéknak, intimitás kifejezőjének szerepére vonatkozó állításokat tartalmaz. Ezek: *„Amikor megérintem a partneremet, általában szexuális izgalomba jövök.”*; *„Általában már attól szexuális izgalomba jövök, ha a partnerem csak hozzám ér.”*; *„Az érintést eszközként használom arra, hogy szexuális együttlétet kezdeményezzek a partneremmel.”* A skálán elért magas pontok azt jelzik, hogy a megkérdezett egyetért azokkal az állításokkal, miszerint az érintést a párkapcsolatban a szexuális szándék kifejezésére, a szexualitás részeként használja. (A szerzők által tesztelt mintán Cronbach-alfa=0,86.)

Az „Idegenkedés az érintéstől” skála (Touch Aversion) nyolc állítása az érintés kerülésére, elutasítására, annak fenyegető, betolakodó vagy idegesítő voltának feltérképezésére szolgál. Olyan állításokat tartalmaz, mint: *„Partnerem egyfolytában panaszkodik, hogy nem érintem meg elégszer.”*; *„Többnyire nem szeretem, amikor a partnerem megérint.”*; *„Partnerem érintését néha nagyon idegesítőnek tartom.”* A skálán elért magas pontok azt jelzik, hogy a megkérdezett egyetért azokkal az állításokkal, miszerint idegenkedik az érintéstől a párkapcsolatában. (A szerzők által tesztelt mintán Cronbach-alfa=0,82.)

A következő „A nyilvánosság előtti érintéssel kapcsolatos kényelmetlenség érzése” (Discomfort with Public Touch) skála öt állítást tartalmaz. A nyilvánosság előtt a partnertől kapott, illetve neki adott érintéssel kapcsolatos komfort mértékét méri fel. Az állítások: *„Partneremet és engem nem zavar, ha mások jelenlétében érintjük meg egymást” (F)*; *„Szerintem a testi vonzalom kifejezése a nyilvánosság előtt nem helyénvaló.” (F)*; *„Partneremnek és nekem egészen természetes, hogy megérintjük egymást, még akkor is, ha mások is jelen vannak.”* A skálán elért magas pontok azt jelzik, hogy a megkérdezett egyetért azokkal az állításokkal, miszerint a zavarba ejtő számára, ha nyilvánosság előtt érintik meg egymást a partnerével. (A szerzők által tesztelt mintán Cronbach-alfa=0,72.)

A „Kontroll” skála (Coercive Control) hat állítása felméri, hogy a személy mennyire használja az érintést az agresszió, a dominancia kifejezésére és a partnere kontrollálására. Olyan állítások tartoznak ide, mint: *„Használok arra az érintést, hogy kifejezzem a partnerem iránti ellenséges érzelmeimet és neheztelésemet.”*; *„Gyakran érint meg úgy a partnerem, hogy kifejezze, ő irányít.”* A skálán elért magas pontok azt jelzik, hogy a megkérdezett egyetért azokkal az állításokkal, miszerint az érintést a párkapcsolatában a másik iránti ellenséges érzések kifejezésére, kontrollra használják. (A szerzők által tesztelt mintán Cronbach-alfa=0,71.)

A „Biztonságos menedék” skála (Safe Haven) nyolc állítása az érintés biztonság- és menedékkeresésre való használatát vizsgálja olyan állítások segítségével, mint pl.: *„Amikor nem érzem jól magam, szükségem van rá, hogy a partnerem megérintsen.”*; *„Ha feszült vagy beteg vagyok, jobb szeretem, ha partnerem nem ér hozzám.” (F)*; *„Amikor a partnerem rosszkedvű, első reakcióm, hogy megérintsem.”* A skálán elért magas pontok azt jelzik, hogy a megkérdezett egyetért azokkal az állításokkal, miszerint az érintést a párkapcsolatában a biztonság, a megnyugtatás kifejezésére használja. (A szerzők által tesztelt mintán Cronbach-alfa=0,79.)

SAJÁT KUTATÁSUNK

A kutatás a KRE Személyiség- és Egészségpszichológia Tanszékén a „Felnőtt kötődés – párkapcsolat – érintés” című kutatás (kutatásetikai engedély száma: 332/2016/P) keretében készült. Ebben a tanulmányban ebből a Hét Érintés Kérdőív magyar mintán történő kipróbálása, pszichometriai elemzése során nyert eredményeinket mutatjuk be.

ELJÁRÁS

A kérdőív vizsgálatához szükséges adatokat papír ceruza tesztek formájában, személyes tesztfelvétel útján nyertük. A kitöltés feltétele a betöltött 18 életév és minimum fél éve tartó párkapcsolat megléte volt.

Vizsgáltuk, hogy magyar mintán a kérdőív skáláin a tételek töltődése hogyan alakul.

A felnőtt romantikus kapcsolatokban az affektív érintést vizsgáló korábbi kutatások eredményeire alapozva a kérdőív használhatóságához a következő kritériumokat fogalmaztuk meg: a mérőeszköznek alkalmasnak kell lennie a különböző kötődésű személyek érintési attitűdje közti különbségek kimutatására; a különböző kapcsolati státuszban levő személyek érintési attitűdjei közti különbség megragadására; a kapcsolatban eltöltött idő alapján különbséget kell

jeleznie; eltérő mintázatot kell mutatnia a férfiak és nők között az érintési attitűdökben; eltéréseket kell mutatnia életkorok tekintetében és mivel az érintés kulturálisan meghatározott, a szerzők eredményeivel azonos és eltérő eredményeket is várunk a magyar mintán.

Megerősítő faktor elemzést végeztünk a JASP programban (Rosseel, 2012). A leíró statisztikáknál talált ferdeség és csúcosság értékek esetében azt találtuk, hogy a változók e két paramétere több ponton is (alacsony standard hiba mellett) szignifikánsan eltér 95%-os szint mellett a normális eloszlás 0-0 értékeitől, ráadásul jelentős mértékben (meghaladja az 1-es abszolútértéket), tehát a korrelációs vizsgálatok esetében Pearson-féle korrelációs együttható helyett Kendall-féle tau-b monotonitási mértéket használtunk, valamint a csoportok közötti összehasonlításoknál nemparaméteres eljárásokat vettünk figyelembe (Mann-Whitney és Kruskal-Wallis próbákat).

A MINTA BEMUTATÁSA

A mintában 373 fő személyes tesztfelvétel során nyert adatait dolgoztuk fel. A kitöltők között 188 (50,4%) férfi és 185 (49,6%) nő adata található. A kitöltők átlagéletkora 33 év (10,5 év szórással). A megkérdezettek közül 44-en faluban (11,8%), 137-en városban (36,7%) és 192-en a fővárosban (51,5%) élnek. 4 kitöltőnek általános iskolai végzettsége van (1,1%), 16-an szakközépiskolát/szakközépiskolát végzetek (4,3%), 197-en érettségiztek (52,8%) és 156-an főiskola/egyetemi végzettséggel rendelkeznek (41,8%). A kapcsolati státusz tekintetében 235-en párkapcsolatban (63,0%), 49-en élettársi kapcsolatban vannak (13,1%), házasságban élnek 82-en (22,0%) és 7-en egyéb státuszt adtak meg (1,9%). A megkérdezettek átlagosan 70,89 hónapja (93,8 hónap szórással) vannak az általuk jelzett kapcsolatban.

VIZSGÁLATI ESZKÖZÖK

A demográfiai kérdések mellett a kötődést és az érintési attitűdöt mértük. A résztvevőkkel az Experiences in Close Relationships (ECR) (Brennan és mtsai, 1998a) töltöttük ki. A mérőeszközt gyakran használják a szorongás és az elkerülés mérésére. A 18 tételes elkerülés alskála ($\alpha = ,93$) az egyén közelséggel szembeni diszkomfort érzését tükrözi. A 18 tételes szorongás alskála ($\alpha = ,92$) az egyén elhagyás miatti aggodalmát tükrözi. Pl. „*Nem érzem jól magam, ha megnyílok a romantikus partnerek előtt*” (elkerülés), és „*Gyakran aggódom, hogy a párom nem igazán szeret engem*” (szorongás). A résztvevők 7 pontos Likert-skála alapján értékeli az egyes állításokkal való egyetértés mértékét, 1-től (nem értek egyet erősen) és 7-ig (határozottan egyetértnek).

Az érintési attitűdök mérésére a Hét Érintés Skálát használtuk (Brennan és mtsai, 1998b). A kérdőív 51 állítást tartalmaz, melyeket 7 fokozatú Likert-skálán kell értékelniük a kitöltőknek (1=egyáltalán nem értek egyet, egyáltalán nem jellemző, 7= teljesen egyetértek, nagyon jellemző) (részletes ismertetés fentebb).

EREDMÉNYEK

A megerősítő faktorelemzés eredményei

A megerősítő faktor elemzés (Rosseel, 2012) eredményei alapján elfogadhatónak mondhatjuk az eredeti faktorstruktúrát ($\chi^2/df = 3312,912/1203 = 2,75$, CFI=0,727, TLI=0,711, SRMR=0,085, RMSEA=0,069 (90%: 0,066-0,072)). Az illeszkedési mutatók, bár nem érik el a minimális 0,8-as értéket, a hiba mutatók elmaradnak a 0,1-es felső határtól. A Cronbach-alfa értékek a skálák esetében elfogadható mértékűek, és a következőképpen alakultak: „Több érintésre vágyik” (0,788); „Érzelmi közelség” (0,831); „Szexuális érintés” (0,857); „Idegenkedés az érintéstől” (0,824); „Kényelmetlenség érzés a nyilvánosság előtti érintéstől” (0,672); „Kontroll” (0,651); „Biztonságos menedék” (0,766).

Leíró statisztikák

A mintában a kötődési kérdőívben az elkerülés skálán elért pontok átlaga 1,46 (szórás=0,52), a szorongás skálán elért pontok átlaga 2,25 (szórás=0,65).

A Hét Érintés Skálán elért átlagok alakulása skálánként: „Több érintésre vágyik” átlag 2,31 (szórás=0,995); „Érzelmi közelség” átlag 5,82 (szórás=0,94); „Szexuális érintés” átlag 4,49 (szórás=1,23); „Idegenkedés az érintéstől” átlag 1,71 (szórás=0,81); „A nyilvánosság előtti érintéssel kapcsolatos kényelmetlenség érzése” átlag 3,09 (szórás=1,125); „Kontroll” átlag 1,88 (szórás=0,82); „Biztonságos menedék” átlag 5,21 (szórás=1,14).

Korrelációs elemzések

A Hét Érintés Skála és a kötődés két skálája közti korrelációk

Az érintés és az ERC skála közötti kapcsolatok esetében kapott eredményeket az 1. számú táblázatban mutatjuk be. Kiemeltük a 0,2-es abszolútértéknél nagyobb értékeket. Ez alapján látható, hogy az Elkerülés és az „Érzelmi közelség” ($\tau\text{-}b = -0,265$, $p < 0,001$), az Elkerülés és a „Biztonságos menedék” ($\tau\text{-}b = -0,283$, $p < 0,001$) esetében szignifikáns, gyenge-közepes negatív együttjárás tapasztal-

ható. Az Elkerülés és az „Idegenkedés az érintéstől” ($\tau\text{-}b=0,345$, $p<0,001$) esetében szignifikáns, közepes pozitív együttjárás tapasztalható. A Szorongás és a „Több érintésre vágyik” ($\tau\text{-}b=0,345$, $p<0,001$) esetében szignifikáns, közepes pozitív, a Szorongás és a „Kontroll” ($\tau\text{-}b=0,241$, $p<0,001$) esetében szignifikáns, gyenge-közepes pozitív együttjárás tapasztalható.

1. számú táblázat. A Hét Érintés Skála és a kötődés két skálája
- elkerülés, szorongás - közti korrelációk

STS skálák		ECR: elkerülés, átlag	ECR: szorongás, átlag
„Több érintésre vágyik”	Tau-b	,165**	,345**
	p	0,000	0,000
„Érzelmi közelség”	Tau-b	-,265**	0,068872
	p	0,000	0,055
„Szexuális érintés”	Tau-b	-0,05836	0,030879
	p	0,106	0,386
„Idegenkedés az érintéstől”	Tau-b	,345**	,111**
	p	0,000	0,002
„A nyilvánosság előtti érintéssel kapcsolatos kényelmetlenség érzése”	Tau-b	,085*	0,031467
	p	0,020	0,382
„Kontroll”	Tau-b	,131**	,241**
	p	0,000	0,000
„Biztonságos menedék”	Tau-b	-,283**	0,046451
	p	0,000	0,194

Az érintési attitűdök és a párkapcsolati státusz

Az érintési attitűdök és párkapcsolati státusz közti kapcsolatra vonatkozó eredményeinket a 2. számú táblázatban mutatjuk be. Eszerint a párkapcsolati státusz – együttjárás, élettársi kapcsolat, házasság, egyéb – mentén statisztikai különbségeket találunk a „Kontroll” skálán kívül valamennyi skálán. Azonban ezek mértékét tekintve jelenség szinten nem értelmezhetők.

2. számú táblázat. Az érintési attitűdök és a párkapcsolati státusz közti összefüggések

STS skála	Párkapcsolati státusz
„Több érintésre vágyik”	0,001
„Érzelmi közelség”	0,006
„Szexuális érintés”	0,115
„Idegenkedés az érintéstől”	0,014
„Nyilvánosság előtti érintéssel kapcsolatos kényelmetlenség érzése”	0,008
„Kontroll”	0,028
„Biztonságos menedék”	0,050

Az érintési attitűdök alakulása a két nem esetében

Az érintési attitűdökben három skálán – „Érzelmi közelség”, „Kontroll” és „Biztonságos menedék” – találtunk statisztikailag szignifikáns különbséget a férfiak és a nők között, mindhárom skálán a nők érték el magasabb pontokat. Az adatokat a 3. számú táblázatban mutatjuk be. Azonban, ha ránézünk az értékekre, *rangátlagok alapján a csoportok között nincsen nagyobb különbség.*

3. számú táblázat. Az érintési attitűdök alakulása a két nem esetében

	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
„Több érintésre vágyik”	16868,5	33888,5	-0,325	0,745
„Érzelmi közelség”	12888,5	30466,5	-4,183	0,000
„Szexuális érintés”	15437	32642	-1,877	0,061
„Idegenkedés az érintéstől”	15830,5	33035,5	-1,423	0,155
„Nyilvánosság előtti érintéssel kapcsolatos kényelmetlenség érzése”	17006	34772	-0,370	0,712
„Kontroll”	14572,5	32338,5	-2,720	0,007
„Biztonságos menedék”	14300,5	31878,5	-2,893	0,004

Az érintési attitűdök és a kapcsolatban eltöltött idő

Találtunk korrelációkat az érintési attitűdök és a kapcsolatban eltöltött idő között, de ezek a korrelációk elhanyagolhatók (0,3 alatt marad mindegyik, tehát nem éri el a magyarázó erő még a 9-10%-ot sem). A leíró statisztikákban látott ferdeség és csúcosság értékek miatt a Kendall-tau-b együtthatót mutatjuk be ezen vizsgálatokban (4. számú táblázat).

Az érintési attitűdök és az életkor

Bár találtunk korrelációkat az érintési attitűdök és az életkor között, de ezek a korrelációk elhanyagolhatók (0,3 alatt marad mindegyik, tehát nem éri el a magyarázó erő még a 9-10%-ot sem). A leíró statisztikákban látott ferdeség és csúcosság értékek miatt a Kendall-tau-b együtthatót mutatjuk be ezen vizsgálatokban (4. számú táblázat).

4. számú táblázat. Az érintési attitűdök és az életkor, illetve a kapcsolatban eltöltött idő kapcsolata

skálák	Életkor		Mióta van kapcsolatban? (Hónap)	
	Kendall-tau	p	Kendall-tau	p
„Több érintésre vágyik”	,098**	0,008	,114**	0,001
„Érzelmi közelség”	-,190**	0,000	-,139**	0,000
„Szexuális érintés”	-0,04	0,191	-,109**	0,002
„Idegenkedés az érintéstől”	,100**	0,007	,128**	0,000
„Nyilvánosság előtti érintéssel kapcsolatos kényelmetlenség érzése”	0,06	0,088	0,04	0,226
„Kontroll”	-,105**	0,005	-,081*	0,025
„Biztonságos menedék”	-,140**	0,000	-,091*	0,011

ÖSSZEFOGLALÁS

A felnőtt romantikus párkapcsolatokban az affektív érintés szerepét számos kutató vizsgálta, és jutott különböző mintán, különböző módszertanokkal és kérdőívekkel többnyire hasonló következtetésekre. Voltak, akik a párok nyilvános helyen megfigyelt érintési viselkedését kódolták (pl. Guerrero & Andersen, 1991), mások laboratóriumi körülmények között tették ugyanezt (más szempontrendszerrel) (pl. Jakubiak & Feeney, 2017). A vizsgálatok abban is eltérők, hogy ténylegesen megtörtént érintést (pl. Carmichael és mtsai, 2020), felidézett/vizualizált érintve levést (pl. Chopik és mtsai, 2014), vagy általában érintési attitűdöt mérnek-e (pl. Ozolins & Sandberg, 2009). Voltak akik különböző érintési „típusokra” – simogatás, ölelés, masszírozás, hajsimogatás stb. – vonatkozóan mérték, hogy a megkérdezettek abban milyen gyakran vesznek részt; milyen gyakorisággal szeretnének részt venni; azt a kapcsolatban melyikük kezdeményezi; mennyire élvezik; és általában véve mennyire fontos a kapcsolatukban az érintés (pl. Carmichael és mtsai, 2020). Mások egyetlen érintéses viselkedésre, az ölelésre és az azzal kapcsolatos pozitív érzésekre fókuszáltak (pl. Chopik és mtsai, 2014; van Anders, 2013). Megint mások az érintés kerülésére összpontosítottak

(pl. Ozolins & Sandberg, 2009). Összeségében csak kevesen használták a Brennan, Wu és Loev (1998) által egyébként kimondottan az érintést és az érintésnek a kötődési kötélek létrejöttét és megőrzését és fenntartását tanulmányozó kutatók számára létrehozott, elméleti szempontból releváns mérőeszközt, az ún. Hét Érintés Skálát. Úgy éreztük, ideje elővenni ezt a mérőeszközt, és utánajárni, vajon mennyire használható az egyébként újra lendületet vevő kutatásokban.

Kutatásunk során egyfelől azt találtuk, hogy a Hét Érintés Skála az eredeti faktorstruktúrát mutatja. A Cronbach-alfa értékek a skálák esetében elfogadható mértékűek: „Több érintésre vágyik” (0,788; 0,86); „Érzelmi közelség” (0,83; 0,83); „Szexuális érintés” (0,857; 0,86); „Idegenkedés az érintéstől” (0,82; 0,82); „A nyilvánosság előtti érintéssel kapcsolatos kényelmetlenség érzése” (0,67; 0,72); „Kontroll” (0,65; 0,71); „Biztonságos menedék” (0,76; 0,79). (Zárójelben elől a saját, mögötte a Brennanék (1998a, b) által talált értékeket tüntettük fel.)

Az érintési attitűdök a saját mintánkon a következőképpen alakultak. Az általunk megkérdezettek kevésbé értettek egyet azokkal az állításokkal, miszerint több érintésre vágnak a párkapcsolatukban („Több érintésre vágyik”: átlag=2,31; szórás 0,995); egyetértettek azokkal az állításokkal miszerint az érintést a párkapcsolatukban közelség megteremtésére, a szeretet kifejezésére használják („Érzelmi közelség”: átlag=5,82; szórás=0,94); inkább egyetértettek azokkal az állításokkal miszerint az érintést párkapcsolatban szexuális szándék kifejezésére, szexualitás részeként használják („Szexuális e érintés”: átlag=4,49 ; szórás=1,23); kevésbé értettek egyet azokkal az állításokkal, miszerint idegenkednek az érintéstől a párkapcsolatukban („Idegenkedés az érintéstől”: átlag=1,71; szórás= 0,81); a megkérdezettek közepes mértékben értettek egyet azokkal az állításokkal, miszerint zavarba ejtő számukra, ha nyilvánosság előtt érintik meg egymást a partnerükkel („A nyilvánosság előtti érintéssel kapcsolatos kényelmetlenség érzése”: átlag=3,09; szórás=1,125); a megkérdezettek kevésbé értettek egyet azokkal az állításokkal, miszerint az érintést a párkapcsolatukban a másik iránti ellenséges érzések kifejezésére, kontrollra használják („Kontroll” skála: átlag=1,88; szórás= 0,99); és végül egyetértettek azokkal az állításokkal, miszerint az érintést a párkapcsolatukban biztonság, megnyugtató kifejezésére használják („Biztonságos menedék”: átlag=5,21; szórás=1,14).

A kérdőívvel a mi mintánkon is különbségeket találtunk a különböző kötődésű személyek érintési attitűdjei között. Eredményeink szerint minél magasabb elkerüléssel jellemezhető valaki, annál kevésbé ért egyet azokkal az állításokkal, miszerint az érintést a párkapcsolatában a közelség megteremtésére, a szeretet kifejezésére („Érzelmi közelség”), a biztonság, a megnyugtató kifejezésére használja („Biztonságos menedék”). Minél magasabb elkerüléssel jellemezhető valaki, annál inkább jelezte, hogy egyetért azokkal az állításokkal, miszerint a párkapcsolatában idegenkednek az érintéstől („Idegenkedés az érintéstől”). *Vagyis ez a három skála a mintánkon Brennan és mtsai (1998a, b) eredményeihez hasonlóan különválasztotta az elkerülés magasabb és alacsonyabb pontjait elérő személyeket.*

Azt találtuk továbbá, hogy minél magasabb szorongással jellemezhető valaki, annál inkább jelezte, hogy egyetért azokkal az állításokkal, miszerint több érintésre vágyik a párkapcsolatában („Több érintésre vágyik”) és értett egyet azokkal az állításokkal miszerint az érintést a párkapcsolatában a másik iránti ellenséges érzések kifejezésére, kontrollra használja („Kontroll”). Brennanék (1998 a, b) eredményeihez hasonlóan ez a két skála is különválasztotta a magas, illetve alacsony szorongással jellemezhető személyeket.

Nem találtunk összefüggést a szorongás és elkerülés mértéke, illetve a „A nyilvánosság előtti érintéssel kapcsolatos kényelmetlenség érzése” és a „Szexuális érintés” skálák között. Brennanék eredményeihez (1998a, b) hasonlóan az érintés e két aspektusa nem mutatott különbséget az eltérő kötődésű emberek között.

A mérőeszköz a különböző kapcsolati státuszban levő személyek érintési attitűdjei közti különbségeket is jelezte. Bár a „Több érintésre vágyik”, az „Érzelmi közelség”, „A nyilvánosság előtti érintéssel kapcsolatos kényelmetlenség érzése”, a „Kontroll” és a „Biztonságos menedék” skálákon találtunk statisztikailag szignifikáns különbségeket, de az elért pontszámok jelentése mentén elűnt ezek magyarázó ereje.

A kapcsolatban eltöltött idő alapján is különbségeket jelzett, de itt *is azt találtuk, hogy a korrelációk elhanyagolhatók.*

A mérőeszköz alkalmasnak bizonyult a férfiak és nők között az érintési attitűdökben mutatkozó különbségek jelzésére is. Az érintési attitűdökben három skálán – a „Kontroll”, a „Biztonságos menedék” és az „Érzelmi közelség” – találtunk statisztikailag szignifikáns különbséget a férfiak és a nők között, mindhárom skálán a nők értek el magasabb pontokat. Ez utóbbi egyezik Samples-Steele (2011) eredményeivel. Ám vele ellentétben nem találtunk különbséget a „Több érintésre vágyik” és az „Idegenkedés az érintéstől” skálán, ahol az ő kutatásában a férfiak magasabb pontokat adtak, mint a nők.

Bár találtunk korrelációkat az érintési attitűdök és az életkor között, de ezek a korrelációk elhanyagolhatók voltak.

KITEKINTÉS

A Hét Érintés Skála előnye, hogy elméleti keretbe (kötődés elmélet) illeszkedik, ettől jól illik a párkapcsolati kötődés vizsgálatok sorába. Előnyei mellett természetesen vannak korlátai is. Először is attitűdöket mér. Tehát az érintés párkapcsolatok alakulásában, fenntartásában betöltött szerepe vizsgálatára vonatkozó megbízhatóságát az érintés viselkedésben megjelenő aspektusai vizsgálatával való összevetésének eredménye érvényesíthetné. A Hét Érintés Skála kiegyensúlyozatlan az egyes skálákhoz tartozó tételek számában, az adott és fogadott érintésre vonatkozó tételek számában, a fordított tételek skálánkénti arányában. Ezek vizsgálata várat magára.

A kérdőív validálásához heterogénebb mintára van szükség. A hivatkozott kutatások egyetemista mintára, ami kutatásunk ebből a szempontból – kor, iskolai végzettség, párkapcsolati státusz – heterogénebb csoporttól nyert adatokra támaszkodott, azonban a mintánk a kötődés szempontjából nem elég heterogén, zömében alacsony szorongással és elkerüléssel jellemezhető, vagyis biztonságosan kötődő személyek alkotják. A további kutatások során a kötődés szempontjából kiegyensúlyozottabb mintára van szükség.

Vizsgálatunk keresztmetszeti elrendezést követett, az érintés kapcsolat alakító, fenntartó szerepének vizsgálata longitudinális elrendezésben követhetőbb lenne.

Az érintési viselkedés és a kötődés kapcsolatáról valósabb képet nyerhetnénk összetartozó pároktól nyert adatok segítségével.

IRODALOM

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ainsworth, M. D., Bell, S. M., & Stayton, D. J. (1972). Individual differences in the development of some attachment behaviors. *Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development*, 18, 123–143. <https://www.jstor.org/stable/23083966>
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Anisfeld, E., Casper, V., Nozyce, M., & Cunningham, N. (1990). Does infant carrying promote attachment? An experimental study of the effects of increased physical contact on the development of attachment. *Child Development*, 61, 1617–1627. DOI: 10.1111/j.1467-8624.1990.tb02888.x
- Baldwin, M. W. (2007). On priming security and insecurity. *Psychological Inquiry*, 18, 157–196. <https://doi.org/10.1080/10478400701512703>
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- Bowlby, (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss: Sadness and depression*. New York: Basic Books.
- Bowlby J. (1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment* (2nd ed.). New York: Basic Books. (Original work published 1969)
- Bowlby, J. (1979). The making and breaking of affectional bonds. Tavistock.
- Brennan, K. A., & Shaver, P. R. (1995). Dimensions of adult attachment, affect regulation, and romantic relationships functioning. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21(3), 267-283. <https://doi.org/10.1177/0146167295213008>
- Brennan, K. A., Clark, C. L., & Shaver, P. R. (1998a). Self-report measurement of adult attachment: An integrative overview. In J. A. Simpson (Ed.), *Attachment theory and close relationships*. Guilford Press.46-76.

- Brennan, K. A., Wu, S., & Loev, J. (1998b). Adult romantic attachment and individual differences in attitudes toward physical contact in the context of adult romantic relationships. In J. A. Simpson (Ed.), *Attachment theory and close relationships* Guilford Press, New York, 394–428.
- Carmichael, C. L., Goldberg, M. H., & Coyle, M. A. (2020). Security- based differences in touch behavior and its relational benefits. *Social Psychological and Personality Science*. <https://doi.org/10.1177/1948550620929164>
- Carnelley, K. B., & Rowe, A. C. (2010). Priming a sense of security: What goes through people's minds? *Journal of Personality and Social Relationships*, 27, 253–261. <https://doi.org/10.1177/0265407509360901>
- Chopik, W. J., Edelstein, R. S., van Anders Sari, M., Wardecker, B. M., Shipman, E. L., & Samples-Steele, C. R. (2014). Too close for comfort? Adult attachment and cuddling in romantic and parent–child relationships. *Personality and Individual Differences*, 69, 212–216. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.05.035>
- Coan, J. A., Beckes, L., Gonzalez, M. Z., Maresh, E. L., Brown, C. L., & Hasselmo, K. (2017). Relationship status and perceived support in the social regulation of neural responses to threat. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 12, 1574–1583. doi:10.1093/scan/nsx091
- Coan, J. A., Schaefer, H. S., & Davidson, R. J. (2006). Lending a hand: Social regulation and the neural threat response to threat. *Psychological Science*, 17, 1032–1039. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2006.01832.x>
- Collins, N. L., & Feeney, B. C. (2004). An attachment theory perspective on closeness and intimacy. In D. J. Mashek & A. Aron (Eds.), *Handbook of closeness and intimacy*, 163–187.
- Davis, D., Shaver, P. R., & Vernon, M. L. (2004). Attachment style and subjective motivations for sex. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(8), 1076-1090. <https://doi.org/10.1177/0146167204264794>
- Debrot, A., Stellar, J. E., MacDonald, G., Keltner, D., & Impett, E. A. (2020). Is Touch in Romantic Relationships Universally Beneficial for Psychological Well-Being? The Role of Attachment Avoidance. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 0146167220977709.
- Debrot, A., Cook, W. L., Perrez, M., & Horn, A. B. (2012). Deeds matter: Daily enacted responsiveness and intimacy in couples' daily lives. *Journal of Family Psychology*, 26(4), 617–627. <https://doi.org/10.1037/a0028666>
- Debrot, A., Schoebi, D., Perrez, M., & Horn, A. B. (2013). Touch as an interpersonal emotion regulation process in couples' daily lives: The mediating role of psychological intimacy. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(10), 1373–1385. <https://doi.org/10.1177/0146167213497592>
- Deethardt, J., & Hines, D. (1983). Tactile communication and personality differences. *Journal of Nonverbal Behavior*, 8(2), 143–156. <https://doi.org/10.1007/BF00987000>
- Feeney, J.A. (2008). Adult romantic attachment: Developments in the study of couple relationships. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* New York, NY: Guilford. 456-481.
- Field, T. (2010). Touch for socioemotional and physical well-being: A review. *Developmental Review*, 30, 367–383. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2011.01.001>
- Finnegan, R. (2005). Tactile communication. In C. Classen (Red.), *The Book of Touch* Oxford: Berg. Feldman. 18-25.

- Fisher, J. D., Rytting, M., & Heslin, R. (1976). "Hands touching hands: Affective and evaluative effects of an interpersonal touch". *Sociometry*, 39(4), 416-421. <https://doi.org/10.2307/3033506>
- Fishman, E., Turkheimer, E., & DeGood, D.E. (1995). Touch relieves stress and pain. *Journal of Behavioral Medicine*, 18(1), 69-79. <https://doi.org/10.1007/BF01857706>
- Floyd, K. (2006). *Communicating affection: Interpersonal behavior and social context*. Cambridge University Press. <https://books.google.ch/books?id=Mp3ZKfleBe8C>
- Fraley, R. C., & Shaver, P. R. (1998). Airport separations: A naturalistic study of adult attachment dynamics in separating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(5), 1198–1212. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.75.5.1198>
- Fraley, R. C., Vicary, A. M., Brumbaugh, C. C., & Roisman, G. I. (2011). Patterns of stability in adult attachment: An empirical test of two models of continuity and change. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(5), 974–992. <https://doi.org/10.1037/a0024150>
- Fromme, D. K., Jaynes, W. E., Taylor, D.K., Hanold, E. G., Daniell, J., Rountree, J. R. & Fromme, M. L. (1989). Nonverbal behavior and attitudes toward touch. *Journal of Nonverbal Behavior* 13, 3–14. <https://doi.org/10.1007/BF01006469>
- Gallace, A., & Spence, C. (2010). The science of interpersonal touch: An overview. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 34, 246–259. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2008.10.004>
- Grewen, K. M., Anderson, B. J., Girdler, S. S., & Light, K. C. (2003). Warm partner contact is related to lower cardiovascular reactivity. *Behavioral Medicine*, 29, 123–130. <https://doi.org/10.1080/08964280309596065>
- Guerrero, L. K., & Andersen, P. A. (1991). The waxing and waning of relational intimacy: Touch as a function of relational stage, gender, and touch avoidance. *Journal of Social and Personal Relationships*, 8, 147-165. <https://doi.org/10.1177/0265407591082001>
- Guerrero, L. K., & Bachman, G. F. (2006). Associations among relational maintenance behaviors, attachment-style categories, and attachment dimensions. *Communication Studies*, 57(3), 341-361. <https://doi.org/10.1080/10510970600845982>
- Guerrero, L. K. (1996). Attachment-style differences in intimacy and involvement: A test of the four-category model. *Communications Monographs*, 63, 269-292. <https://doi.org/10.1080/03637759609376395>
- Gulledge, A., Gulledge, M., & Stahmann, R. (2003). Romantic physical affection types and relationship satisfaction. *American Journal of Family Therapy*, 31, 233–242. <https://doi.org/10.1080/01926180390201936>
- Gulledge, A. K., Hill, M., Lister, Z., & Sallion, C. (2007). Non-erotic physical affection: It's good for you. In L. L'Abate (Ed.), *Low-cost approaches to promote physical and mental health: Theory, research, and practice*. New York, NY: Springer. 371-383.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511–524. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.3.511>
- Hazan, C., & Zeifman, D. (1994). "Sex and the psychological tether". In D. Perlman & K. Bartholomew (Eds.), *Advances in personal relationships*, London: Jessica Kingsley. 151-177.
- Hertenstein, M. J., Keltner, D., App, B., Bulleit, B. A., & Jaskolka, A. R. (2006). Touch communicates distinct emotions. *Emotion*, 6(3), 528–533. <https://doi.org/10.1037/1528-3542.6.3.528>
- Holt-Lunstad, J., Birmingham, W. A., & Light, K. C. (2008). Influence of a "warm touch" support

- enhancement intervention among married couples on ambulatory blood pressure, oxytocin, alpha amylase, and cortisol. *Psychosomatic Medicine*, 70, 976–985. doi: 10.1097/PSY.0b013e318187aef7
- Jakubiak, B. K., & Feeney, B. C. (2016). A sense of security: Touch promotes state attachment security. *Social Psychological and Personality Science*, 7(7), 745–753. <https://doi.org/10.1177/1948550616646427>
- Jakubiak, B. K., & Feeney, B. C. (2017). Affectionate touch to promote relational, psychological, and physical well-being in adulthood: A theoretical model and review of the research. *Personality and Social Psychology Review*, 21(3), 228–252. <https://doi.org/10.1177/1088868316650307>
- Johansson, C. (2013). Views on and perceptions of experiences of touch avoidance: An exploratory study. *Current Psychology*, 32(1), 44–59. <https://doi.org/10.1007/s12144-012-9162-1>
- Johnson, K. L., & Edwards, R. (1991). The effects of gender and type of romantic touch on perceptions of relational commitment. *Journal of Nonverbal Behavior*, 15(1), 43–55. <https://doi.org/10.1007/BF00997766>
- Jones, S. E., & Yarbrough, A. E. (1985). A naturalistic study of the meanings of touch. *Communications Monographs*, 52, 19–56. <https://doi.org/10.1080/03637758509376094>
- Jourard, S. M. (1966). An exploratory study of body-accessibility. *British Journal of Social & Clinical Psychology*, 5(3), 221–231. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8260.1966.tb00978.x>
- Kunce, L. J., & Shaver, P. R. (1994). An attachment-theoretical approach to caregiving in romantic relationships. In K. Bartholomew & D. Perlman (Eds.), *Attachment processes in adulthood* (Kingsley, 205–237).
- Main, M. (1990). “Parental aversion to infant-initiated contact is correlated with the parent’s own rejection during childhood: The effects of experience on signals of security with respect to attachment”. In K. E. Barnar & T. B. Brazelton (Eds.), *Touch: The foundation of experience* (Madison, CT: International Universities Press, 461–495).
- Mashek, D. J., & Sherman, M. D. (2004). Desiring less closeness with intimate others. In D. J. Mashek & A. Aron (Eds.), *Handbook of closeness and intimacy*. Lawrence Erlbaum, 343–356.
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2003). The attachment behavioral system in adulthood: Activation, psychodynamics, and interpersonal processes. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 35, pp. 53–152). Elsevier. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(03\)01002-5](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(03)01002-5)
- Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2008). Adult attachment and affect regulation. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*. Guilford Press, 503–531.
- Mikulincer, M., Shaver, P. R., Gillath, O., & Nitzberg, R. A. (2005). Attachment, caregiving, and altruism: Boosting attachment security increases compassion and helping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89 (5), 817–839. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.89.5.817>
- Muise, A., Giang, E., & Impett, E. A. (2014). Postsex affectionate exchanges promote sexual and relationship satisfaction. *Archives of Sexual Behavior*, 43(7), 1391–1402. <https://doi.org/10.1007/s10508-014-0305-3>
- Nguyen, T., Heslin, R., & Nguyen, M. L. (1975). “The meaning of touch: Sex differences”. *Journal of Communication*, 25 (3), 92–103. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1975.tb00610.x>
- Nyitrai, E. (2011). *Az érintés hatalma*, Kulcslyuk Kiadó, Budapest
- Ozolins, A., & Sandberg, C. (2009). Development of a multifactor scale measuring the psychological dimensions of touch avoidance. *International Journal of Psychology*, 3, 33–56.

- Pisano, M. D., Wall, S. M., & Foster, A. (1986). Perceptions of nonreciprocal touch in romantic relationships. *Journal of Nonverbal Behavior*, 10(1), 29-40. <https://doi.org/10.1007/BF00987203>
- Schutte, N. S., Malouff, J. M., & Adams, C. J. (1988). A self-report measure of touching behavior. *The Journal of Social Psychology*, 128, 597-604. <https://doi.org/10.1080/00224545.1988.9922913>
- Samples-Steele, C. (2011). *Adult Attachment as a Predictor of Touch Attitudes and Touch Behavior in Romantic Relationships* (Doctoral dissertation).
- Shaver, P. R., & Mikulincer, M. (2007). Adult attachment strategies and the regulation of emotion. In J. J. Gross (Ed.), *Handbook of emotion regulation*. Guilford Press. 446-465.
- Shaver, P. R., & Mikulincer, M. (2002). Attachment-related psychodynamics. *Attachment and Human Development*, 4, 133-161. <https://doi.org/10.1080/14616730210154171>
- Shaver, P. R., Hazan, C., & Bradshaw, D. (1988). "Love as attachment: The integration of three behavioral systems". In R. J. Sternberg & M. Barnes (Eds.), *The anatomy of love*. New Haven, CT: Yale University Press. 68-99.
- Simpson, J. A. (1990). Influence of attachment styles on romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(5), 971-980. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.59.5.971>
- Simpson, J. A., Rholes, W. S., & Nelligan, J. S. (1992). Support seeking and support giving within couples in an anxiety-provoking situation: The role of attachment styles. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(3), 434-446. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.62.3.434>
- Stanton, S. C. E., Campbell, L., & Pink, J. C. (2017). Benefits of positive relationship experiences for avoidantly attached individuals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 113(4), 568-588. <https://doi.org/10.1037/pspi0000098>
- Tucker, J. S., & Anders, S. L. (1998). Adult attachment style and non-verbal closeness in dating couples. *Journal of Nonverbal Behavior*, 22(2), 109-124. <https://doi.org/10.1023/A:1022980231204>
- van Anders, S. M., Edelman, R. S., Wade, R. M., & Samples-Steele, C. R. (2013). Descriptive experiences and sexual vs. nurturant aspects of cuddling between adult romantic partners. *Archives of Sexual Behavior*, 42(4), 553-560. <https://doi.org/10.1007/s10508-012-0014-8>
- Zayas, V., Mischel, W., Shoda, Y., & Aber, J. L. (2011). Roots of adult attachment: Maternal caregiving at 18 months predicts adult peer and partner attachment. *Social Psychological and Personality Science*, 2, 289-297. <https://doi.org/10.1177/1948550610389822>

Szerzői munkamegosztás:

Nyitrai Erika: kutatási terv kidolgozása, kérdőívcsomag összeállítása, kutatás engedélyeztetése, szakirodalmazás, kutatás szervezése és lebonyolítása, adatbázis tisztítása, eredmények értelmezése, a közlemény megírása.

Takács Szabolcs: pszichometriai vizsgálatok, statisztikai elemzések elvégzése, eredmények értelmezése.

Nyilatkozat érdeklődésről

A szerzők ezúton kijelentik, hogy esetükben nem állnak fenn érdeklődések.